

4. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерностные основы и методы. / Архангельский С.И. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
5. Дахшлегер В.К. Лекция как метод работы в вузе / В.К. Дахшлегер // Советская педагогика. –1943. – №4. – С. 13-18.
6. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / Алексюк А.М. – К. : Либідь, 1998. –560 с.
7. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе / Архангельский С.И. –М. : Высшая школа, 1974. – 384 с.
8. Васильева К.Г. Лекция – ее особенности и место в курсе эпидемиологии / К.Г. Васильева // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунологии. – 1986. – №11. – С. 104-107.
9. Дулов А.И. Логико-структурный курс педагогики / Дулов А.И. –Иркутск. Изд-во Иркутского ун-та, 1985. – 304 с.
10. Зиновьев С.И. Учебный процесс в советской школе / Зиновьев С.И. –М. : Высшая школа, 1968. – 355 с.
11. Низамов Р.А. Дидактические основы активации учебной деятельности студентов / Низамов Р.А. –Казань: Изд-во Казан.ун-та, 1975. –302 с.
12. Никандром Н.Д. Система организационных форм обучения в педагогическом институте / Никандром Н.Д., Петрова Е.Д. // Содержание, методы и формы обучения в педагогическом институте. – 1992. – С. 3-14.
13. Стефановская Т.А. Система и методика преподавания педагогических дисциплин в вузе / Стефановская Т.А. –Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1992. –384 с.
14. Досвід Віденського медичного університету в реформуванні системи освіти. Перспективи співпраці / [Авдєєв О.В., Багній Н.І., Вайда А.Р. та ін.]; під ред.. Л.Я. Ковальчука. – Тернопіль : ТДМУ «Укрмедкнига», 2006. – 290 с.
15. Carol J.B. A Model for Learning / J.B. Carol // Teachers College Record. -1963.– №64. – P. 723-724.

The article deals with the role of a lecture in educational process and its function in higher medical schools. The influence of teaching lecture material on cognitive interest and future experts professional motivation development has been examined. The method of conducting of lecture material and elaboration of lecture material method were suggested. Two types of a lecture material teaching possible to use on the first-year of studies at in medical schools were presented.

Key words: lecture, educational process, professional motivation, conducting lectures, lecture method, lecture types.

УДК: 376-056.263:376.035:316.614](091)(477)

Шевченко В.М.

ПРОБЛЕМА ВХОДЖЕННЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті автор висвітлює історичний аспект входження осіб з порушеннями слуху в соціальне середовище та зазначає про проблеми. Автор наводить конкретні приклади та звертає увагу на зарубіжний досвід у цьому питанні. Пропонує свій варіант його вирішення.

Ключові слова: особи з порушеннями слуху, глухі діти, інтеграція, соціальне середовище, спеціальні заклади.

Проблема входження осіб з порушеннями слуху в соціальне середовище належить до найстаріших соціально-педагогічних проблем. Вона особливо актуалізувалася з виникненням спеціально організованого навчання і виховання дітей з порушеннями

слуху. Щоб вирішити цю проблему, таких дітей почали навчати звукової словесної мови, яка є основним загальнолюдським засобом спілкування. Водночас виникла проблема співіснування в умовах спеціальної школи цього засобу спілкування з міміко-жестикуляційною мовою осіб з порушеннями слуху, яка є природною їх мовою.

Спеціальні школи намагалися знайти шляхи вирішення проблеми включення осіб з порушеннями слуху в соціальне середовище. Як практичне завдання, вперше така проблема була поставлена ще на початку XIX століття в Англії, а саме у 1819 році.

У 1825 році ідея щодо інтеграції нечуючих в колектив чуючих була описана в роботі Даніеля. І, нарешті, у 1829 році відомий німецький сурдопедагог Гразер дав найбільш обґрунтовану теорію спільного навчання глухих і нормально чуючих людей. Тоді ж, в Пруссії, міністерським наказом від 14 травня 1828 року при багатьох семінаріях, які готували вчителів для початкової школи, були організовані невеличкі, на 20-30 дітей, школи для глухонімих. Ці школи організовувались як база для тих семінаристів, що готувалися стати вчителями початкових класів масової школи, щоб вони знали особливості глухих дітей і, хоча б у загальних рисах, специфіку їх навчання та виховання. Також передбачалося окремих глухих включати у класи чуючих дітей, щоб там здійснювалося їх навчання. Німецький сурдопедагог Фрідріх Мориц Гіль керував такою школою близько 30 років і чимало зробив у цьому плані, але з часом ідеї Гразера були забуті.

У середині XIX століття ця ідея знову оживає у Франції. Її ініціатором був головний лікар Паризького національного інституту глухонімих Бланше, який організував навчання окремих глухих дітей у народних школах. Уперше він організував таке навчання в 1836 році. Далі ця справа поширювалася. І вже у 1847 році Бланше писав, що вони зуміли організувати індивідуальне навчання глухих разом з чуючими в 10 школах. Здавалося, досвід розвивається, поширюється, і у підсумку в 1859 році міністр внутрішніх справ звернувся зі спеціальним циркуляром до усіх генеральних рад, в якому дав позитивну оцінку досвіду Бланше і рекомендував використовувати досвід. Цей циркуляр був досить широкий. Він на декількох сторінках давав характеристику експерименту Бланше у тих 10-ти школах, де навчались окремі глухі. І, здавалось, що справа йде впевнено та надійно. В цей час Паризький інститут глухонімих відвідав директор Петербурзького училища глухонімих Я.Т. Спешнев. Він не просто відвідав, а й детально вивчив досвід Бланше і повністю схвалив його. Повернувшись з відрядження, він опублікував звіт у вигляді книжки на 100 сторінок. Але сам Я.Т. Спешнев через півроку після відрядження помер (на 45 році життя) і не встиг реалізувати його в Росії [6, с. 183-184]. Та розвиток дореволюційної сурдопедагогіки пов'язаний не лише з ім'ям Я.Т. Спешнева, а й з педагогічною діяльністю таких відомих сурдопедагогів як В.І. Флері (1800-1856), Г.О. Гурцов (1778-1858), І.Я. Селезньов (?-1889), О.Ф. Остроградський (1853-1907), І.А. Васильєв (1867-1941), М.М. Лаговський (1863-1933), Ф.А. Рау (1868-1957) та ін. У результаті їх діяльності в кінці XIX ст. створюється російська система навчання дітей з вадами слуху, яка ставила завданням розвиток природних задатків глухонімого в єдності з розвитком словесної мови та засвоєння загальноосвітніх і професійних знань та умінь. Також значна увага приділялася зближенню змісту навчання глухих з навчанням чуючих в народних школах – фізичному, розумовому, моральному і особливо трудовому вихованню [13, с. 266].

З часом навчання глухих у народних училищах, не одержавши свого розвитку, припинилось, але сама ідея не зникла. Вона продовжувала існувати і пізніше. Так,

на початку XX століття, у 1903 і в 1910 роках, відомий сурдопедагог, директор Петербурзького училища глухонімих П.Д. Єнько на Всеросійських з'їздах сурдопедагогів знову піднімав питання про навчання глухих в народних училищах разом з чуучими. На жаль, міністерство освіти Російської імперії нічого не робило в цьому напрямку. Тому допомогу в сприянні входження осіб з порушеннями слуху в соціальне середовище намагалася надати церква. Вона протягом багатьох століть піклувалася про осіб з порушеннями слуху і мала певний досвід. За історичними документами можна прослідкувати, що церква в особі священиків і простих віруючих, небайдужих до цих осіб, намагалася дати їм те, чого вони були позбавлені через свій недолік: освіти, виховання, професійних навичок та, що найважливіше, соціальної інтеграції у світ чуучих людей. Найкраще цю проблему розуміли засновники та керівники спеціальних закладів, які самі зіштовхнулися з проблемами слуху [1, с. 266].

Так, в селі Максимовичі Радомишльського повіту Київської губернії в листопаді 1897 року місцевим священиком Мусієм Мусієвичем Яворським була відкрита церковнопарафіяльна школа для глухонімих дітей. Окрім основних навчальних предметів, у школі багато уваги приділялося професійній підготовці дітей. Професійне навчання мало на меті, з одного боку, дати глухим можливість самостійно заробляти собі на життя після закінчення школи, а з іншого, – зміцнити їх фізичний стан. Хлопчиків навчали палітурної, шевської, токарно-столярної та ковальсько-слюсарної справи, а дівчаток – вишиванню, крою і шиття. Здібних дітей навчали малювання (іконопис). Багато уваги в школі приділялося виховній роботі: в учнів виховували колективізм, почуття товаришності, навички культурної поведінки в спальні, їдальні, у школі, на вулиці і т.д. У вихідні і святкові дні діти зі своїми вчителями ходили на екскурсії-прогулянки в поле, до лісу, на вокзал, по населеному пункту тощо. Під час таких екскурсій учителі пояснювали дітям певні предмети і явища з життя природи і людей [14, с. 58].

Директор Малинської школи глухих М.Яворський у 1913 р. писав: “Головна увага під час навчання дітей зверталася не на кількість знань, а, що найбільш необхідно глухонімому в житті, на чистоту розмовної мови, на слова і поняття, які найчастіше зустрічаються в повсякденному житті, і особливо на уміння читати і розуміти за рухами вуст звернену до них мову” [14, с. 23].

Невтомна праця на освітянській ниві не залишилася непоміченою – Мусій Мусієвич Яворський був нагороджений почесним знаком “Опікунство Імператриці Марії Федорівни про глухонімих” І ступеня, яким відзначалися діячі, що займалися питаннями навчання та покращення умов життя глухонімих [14, с. 59].

Ще один подібний заклад знаходився на сході нашої країни. Про нього потрібно розповісти більш ґрунтовно. У 1896 р. в Харкові, за ініціативи священика Василя Михайловича Ветухова відкривається спеціальне училище для глухонімих дітей. В.Ветухов хотів, щоб викладання в його закладі здійснювалося за найновішими і найпопулярнішими методами [13, с. 4]. У ньому дуже багато уваги приділялося розвиткові словесної мови, як усної, так і писемної. Важливо те, що мова формувалась у глухонімих на основі засвоєння ними конкретних знань про предмети і явища навколишньої дійсності. Саме тому училище досягало значних успіхів у своїй роботі і користувалося великою популярністю серед місцевого населення [14, с. 31-32]. Особливо велику увагу в училищі приділяли професійно-трудовому навчанню і вихованню. “Навчання ремесел – столярного, токарного, шиття на машині і крою одягу, а також креслення і малювання, – говорилося у звіті за 1902 р., – є особливою турботою відділення, яке головним чином прагне до того, щоб після виходу з училища діти мали в руках роботу, що достатньо забезпечувала б їх подальше життя” [10, с. 4].

Але в перші роки існування училище не мало власних майстерень [3, с. 231]. Довелося сподіватися на співчуття і підтримку з боку осіб, які завідували звичайними міськими ремісничими училищами і звернутися до них з проханням дати 1-2 глухим на певний час місце серед своїх учнів [4, с. 9]. Свої двері відкрили глухонімих Олександрівський притулок, Харківське жіноче ремісниче училище Товариства грамотності, яке взяло собі для навчання ремеслам глухих дівчаток, Школа малювання і живопису при художньо-промисловому музеї, Декоративно-малярська школа загальної грамотності. Приділяючи частину часу ремеслам, деякі з глухих продовжували свою освіту в училищі, інші ж, підучившись грамоти, поступили на платні посади: набірників, гравіювальників в майстерні та ін. і самостійно заробляти на життя. Таким чином, співчуття різноманітних закладів в даному питанні відіграло важливу роль у входженні осіб з порушеннями слуху в соціальне середовище, фактично це була вимушена інтеграція, а швидкі успіхи учнів, поступове розповсюдження свідчень про можливості навчати глухонімих, викликали в суспільстві до цього училища все більше симпатій, а з ними і надходження коштів [3, с. 231]. Завдяки їм в училищі професійна підготовка глухих учнів почала проводитись переважно з таких ремесел: 1) столярне і токарне; 2) плетіння кошиків з лози; 3) малювання; 4) іконопис; 5) рукоділля для дівчаток з навчанням їх крою та шиття на машині. Це були найбільш постійні ремесла в училищі. Іноді вводилися й інші професії (ткацтво, в'язання панчіх, шкарпеток тощо), але вони не були так поширені [14, с. 32-33]. Окрім цього, в училищі приділялась увага і сільськогосподарській праці. Особливою повагою серед учнів користувалося бджільництво [3, с. 231]. Окрім навчально-виховної роботи, яка проводилася безпосередньо в училищі, заклад мав колонії (відділення) глухонімих в селах Кочеток та Клугинівка, в яких вихованці навчалися городництву, садівництву, бджільництву та іншим сільськогосподарським роботам [6, с. 14]. Так, школа в с. Кочеток передбачала окрім навчання учнів грамоті (мімічним методом), обов'язково навчити їх і ремеслам: токарному, столярному, бондарному, плетінню кошиків, креслення та малювання, а також городництву, садівництву і бджільництву для хлопців, та шиття руками та на машинці білизни і платів, в'язання мережив руками і на панчішній машині – для дівчат. Для навчання грамоти по курсу народних училищ потрібно 4 роки за мімічним методом викладання і не менше 6-ти років – при звуковому. Та все ж звуковому методу надавалася перевага, оскільки він давав учням більше для їх майбутнього. Курс навчання ремеслам тривав 3 роки для хлопчиків і 2 роки для дівчаток. Таким чином, загалом курс навчання грамоті та ремеслу тривав 6-8 років. На нашу думку, особливої уваги заслуговує той факт, що всі учні, які закінчували училище або його відділення, одержували в дарунок (на суму 13 крб. [11, с. 5]) набір потрібних інструментів з тієї професії, за якою вони спеціалізувалися. Дехто з випускників залишався працювати в майстерні, одержуючи відповідну платню [14, с. 34].

В.М. Ветухов повідомляв, що “за 18 років училище випустило 242 учні, які в більшості випадків достатньо засвоїли читання та письмо, усну мову, рахунок та вибране ремесло і поступили на заробітки в різні галузі...” [9, с. 17-22, 30]. Серед провінційних училищ такого типу – Харківське училище за час свого існування за рівнем навчально-виховної підготовки вийшло на одне з перших місць [13, с. 314]. Отже, училище та його ремісничі школи, даючи вихованцям й загальну освіту, в першу чергу готували учнів з порушеннями слуху до практичного життя.

Таким чином, на прикладі цих шкіл ми бачимо, як церква в особі священиків турбувалася про осіб з порушеннями слуху, і турбувалася не лише про те, щоб вони знали Закон Божий та навчальні предмети, але й про те, щоб вони могли перебувати в оточуючому їх світі на рівні з чуючими людьми, поступово нівелюючи свою ваду та інтегруючись у суспільство.

Потрібно зазначити, що й в інших містах спеціальні заклади працювали в цьому напрямі. Так, в Одеській школі глухих у всіх класах широко використовувались такі види роботи з розвитку мови глухих учнів, як ведення щоденників, листування, різноманітні описи тощо. Особлива увага зверталася на техніку мови і на чистоту вимовляння. Важливе місце в школі посідала ручна праця і професійна підготовка глухих. Весною і влітку діти працювали в саду, на городі, винограднику, а також у палітурній та столярній майстернях. Для відпочинку діти щотижня на один день звільнялись від будь-якої фізичної праці. У такі дні організовувались прогулянки на природу та різні екскурсії [8, с. 12]. У Тігському і Вормському училищах німецьких поселень багато уваги приділяли підготовці глухих дітей до ручної праці, активної участі в сільськогосподарських роботах, певної професії. У звітах училища зазначалося, що “протягом навчального року, крім звичайних шкільних занять, хлопці 4 рази на тиждень по 2 години займалися в майстерні плетінням кошиків, столярними, палітурними та ін. роботами, а з приходом весняного часу та влітку працювали в саду, на городі і на полі. Взимку хлопчики навчалися в майстерні, а дівчатка займалися рукоділлям і, крім того, допомагали в господарстві. З цього видно, яку велику увагу приділяли училища трудовому навчанню і вихованню своїх вихованців. Після закінчення учнями повного курсу навчання, адміністрація намагалася по можливості влаштувати своїх вихованців на певну роботу [14, с. 28]. Єврейська школа в Одесі намагалася перетворити глухих у корисних і повноправних членів суспільства, які були б грамотні, вміли усно та письмово висловлювати свої думки й володіли б якимось корисним ремеслом [2, с. 3]. А найбільше на той час в Російській імперії Олександрівське училище-хутір не шкодувало коштів на навчання глухих. Архівні джерела свідчать, що головним завданням школи була підготовка глухих учнів до повноцінного життя, до спілкування з людьми на виробництві та в побуті. Ф.А. Рау називав Олександрівське училище “... новою зіркою в справі виховання і навчання глухонімих дітей. Все, що вимагає сучасна наука, знаходить там своє здійснення” [12, с. 45].

Завдяки наведеним прикладам ми бачимо, що дореволюційні заклади для навчання осіб з порушеннями слуху турбувалися про те, щоб їх вихованці після закінчення школи змогли без зайвих проблем адаптуватися в суспільстві.

Ідея інтеграції осіб з порушеннями слуху була піднята й у радянській школі, коли у 1930 році був прийнятий закон про запровадження загального обов’язкового початкового навчання в Україні. Щоб прискорити реалізацію цього закону щодо глухонімих, було прийняте рішення створювати окремі класи для глухонімих при масових школах. В Україні в 1930 році при 4-ох школах такі класи були організовані, але вони проіснували лише рік-два і припинили своє існування. Вони були приєднані або до шкіл глухих, або просто розпались [5, с. 103].

Ця ідея є особливо актуальною і в наш час. На всіх міжнародних конгресах сурдопедагогів і Всесвітньої Федерації глухих ставиться питання про навчання осіб з порушеннями слуху в школах разом з чуючими. У багатьох країнах світу вже зараз є досить розгорнуте навчання осіб з порушеннями слуху з чуючими. Воно поширене в США, Англії, Канаді, Японії та інших країнах світу. В цих країнах є і спеціальні школи та комплекси для таких дітей. Та незважаючи на певні проблеми, які з цим виникають, значна кількість дітей йде на навчання в заклади інклюзивного типу.

За більш ніж 200-річний період існування українська сурдопедагогіка також накопичила значний досвід і має великі здобутки в навчанні дітей з порушеннями слуху. На сьогодні багато таких осіб після закінчення школи продовжують своє навчання в різних вищих навчальних закладах та йдуть працювати в різні сфери.

Це є показником того, що українська сурдопедагогічна наука і практика протягом тривалого розвитку досягла високого рівня.

Таким чином, проблема інтеграції осіб з порушеннями слуху, безперечно, важлива та актуальна, і вона не зникне. Треба лише шукати розумні шляхи її реалізації, не копіюючи сліпо закордонні варіанти, а проводити відповідну ґрунтовну експериментальну роботу. Така робота зараз відбувається в містах Сімферополі та Львові, де працюють експериментальні інклюзивні заклади. Адже 20 і 30 років тому в Києві були випадки, коли глухі діти навчалися в масових школах і закінчували їх навіть із золотими медалями, а потім успішно працювали. Наше завдання полягає в тому, що потрібно організувати цю роботу так, щоб вона принесла максимально позитивні результати.

Список використаних джерел

1. Басова А.Г., Егоров С.Ф. История сурдопедагогики. - М., 1984. - С. 266.
2. Басова А.Г. Очерки по истории сурдопедагогики в СССР. - М., 1965. - С. 3.
3. Богданов-Березовский М.В. Положение глухонемых в России. - СПб. : Тип. училища глухонемых. - 1901. - С. 231.
4. Дело Земского отдела Харьковской губернской земской управы (28.01.1898-15.01.1899). О училище глухонемых в Харькове, его истории, ходатайстве основателя о строительстве дома для него. - Фонд 304, оп. 1, спр. 374, 28 арк. - С. 9.
5. Дьячков А.И. Воспитание и обучение глухонемых детей. - М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. - С. 103.
6. Земский отдел Харьковской губернской земской управы. Годовой отчёт училища глухонемых в Харькове за 1901 год и переписка с Харьковским товариществом распространения грамотности, попечительства о глухонемых та другими организациями о ассигновании им денежной помощи. - Там само, оп. 1, спр. 575, 107 арк. - С. 14.
7. Краткий экскурс в историю сурдопедагогики // Специальная педагогика: Учебное пособие под ред. Назаровой Н.М. - М., 2000. - С. 97.
8. Отчёт о деятельности Одесского отделения Попечительства о глухонемых за 1907 год. - Одеса : Славянская типогр., 1908. - С. 12.
9. Отчёт о деятельности Харьковского отделения попечительства о глухонемых за 1914 год. Училище глухонемых в Харькове (18-й год), ремесленная школа для глухонемых подростков в с. Кочетке (9-й год), школа-хутор в Клутиновке (5-й год), состоящих в ведении отделения за 1915 г. - Харьков : Мирный труд, 1915 г. - С. 17-22, 30.
10. Отчёт училища глухонемых в Харькове и Харьковского отделения попечительства о глухонемых за 1902 год. - Харьков : Мирный труд, 1903. - С. 4.
11. Харьковское отделение попечительства о глухонемых // Харьковские губернские ведомости. - 1913. - 2 фев., - С. 5.
12. Хрестоматия по истории воспитания и обучения глухонемых детей в России. - М.: Учпедгиз, 1949. - С. 45.
13. Ярмаченко М.Д. Історія сурдопедагогіки. - К. : Вища школа, 1975. - С. 183, 184, 266, 314.
14. Ярмаченко М.Д. Виховання і навчання глухих дітей в УРСР. - К. : Рад. школа, 1968. - С. 23, 28, 31-34, 58-59, 119.

The article deals with the historical aspect of including persons with ear violations of rumor in to a social environment. The author gives the examples and pays attention to the foreign experience in this questio and offers the variant of its decision.

Key words: *persons with ear violations, deaf children, integration, social environment, special establishments.*